

Posudek oponentky

Lenka Hanulová. 2023. O priestore fyzickom a symbolickom: Prípád Domu odborov Istropolis v Bratislave. Diplomová práca, Katedra antropologických študií, FHS UK.

Vedoucí práce: Mgr. Michal Lehečka, Ph.D.

Oponentka: Mgr. Markéta Zandlová, Ph.D.

Každá epocha má své ikonické stavby a stejně tak i objekty, které se z ikon proměnily ve spouštěč společenských diskusí a sporů o (politickou) minulost, o „správnou“ architekturu a urbanismus, o styl, o krásu. Praha měla kupříkladu Transgas, Bratislava Dům odborů Istropolis – o kterém se rozhodla Lenka Hanulová napsat svou diplomovou práci. Tyto společenské debaty jsou nesporně analyticky velice zajímavé, lze na nich dobře zkoumat proměny nejen estetických, ale především politických a ideologických rámců společnosti, která tyto stavby vybudovala, nebo naopak demoluje. V tomto ohledu si Lenka Hanulová vybrala šťavnaté a relevantní téma s velkým potenciálem. Hned na začátku posudku ovšem musím konstatovat, že se zmíněný potenciál nepodařilo zcela naplnit.

Můj posudek je rozsáhlý. Je to proto, aby měla Lenka Hanulová podrobnou a argumentovanou zpětnou vazbu, která osvětlí i celkové hodnocení práce. Z textu diplomové práce je zřejmé, že Lenka svému tématu věnovala hodně času a práce a že je pro ni srdcovou záležitostí - tím spíše si zaslouží podrobnou zpětnou vazbu.

Na s. 9 autorka formuluje výzkumný problém: *„Práve z toho dôvodu som sa pustila do tejto práce, ktorá sa snaží odhaliť ako sa kombinuje v životoch bratislavčanov fyzický a symbolický priestor, ako fyzický objekt budovy Istropolisu ovplyvňuje symbolické reprezentácie ... táto práca je skúmanie formovania estetickej hodnoty architektúry a súvisiacich sporov o vkus, funkciu a historickú interpretáciu postavenia socialistickej moderny na príklade budovy Istropolisu.“* Už zde narážíme na první problém – v této podobě (a jasnější formulaci jsem v práci nenašla) je výzkumné téma velice široké, uchopit cokoli „v životoch bratislavčanov“ daleko přesahuje možnosti jakékoli DP, totéž platí o ovlivňování symbolických reprezentací atd.

Také teoretická část potvrzuje tento velice široký záběr. Mám dojem, že se autorka poněkud ztratila v první – nejrozsáhlejší – teoretické kapitole, jejíž první část z různých pozic neúměrně detailně (kap. 2.1. – 2.5.) ohledává dvě základní východiska celé práce, totiž 1) že je prostor (resp. umění, resp. architektura) vytvářen sociálně a že odráží a současně spoluutváří časoprostorové, sociální, historické a především ideologické/politické kontexty; 2) že estetický soud je rovněž formován sociálně (resp. zde specificky ideologií). To je ale dnes v (nejen) sociálních vědách spíše obecně přijímaný pohled než něco, co by vyžadovalo rozsáhlou argumentaci. Celkově je tato část převážně (vyjma H. Lefebvra) jakousi kulturologicko-architektonicko-esteticko-filosofickou rozpravou, včetně kupříkladu výkladu Hegelovy dialektické metody. To není samo o sobě špatně, nicméně mnohé tyto části jsou do velké míry

zbytečné (např. podstatná část kap. 2.4.) a pro následnou antropologickou analýzu nedostačující. Od ohledávání obecných východisek se text dostává k formulaci konceptů, které by byly lépe využitelné při analýze konkrétního dění ve zkoumaném terénu, až v kapitole 2.6., kde se také více blížíme k ukotvení tématu v sociálně-vědním diskurzu, včetně antropologie.

Metodologická část je neúměrně detailní a podobně jako teoretická kapitola obsahuje spoustu nepotřebných úvah a podrobných výkladů k jednotlivým metodologickým pojmům a postupům (např. kapitola 3.8., obsahující téměř celou jednu stranu zcela obecného výkladu o kódování). Naopak chybí jasná formulace výzkumného problému a otázek (po všeobíhající teoretické části bych byla jako čtenářka za určité „uzemnění“ ráda). Hned na počátku se autorka snaží uchopit svou pozici v terénu, argumentuje pro své *vnoření* do terénu – ale nikde nedefinuje, co vlastně je oním „terénem“. Když *immersion* vysvětluje např. tím, že je *bratislavčanka* – znamená to, že terénem je „Bratislava“? Nebo když píše o stáži v projektu IKONY, znamená to, že terénem byl tento projekt, nebo jeho sociální síť, které spravovala, nebo „*slovenský architektonický svět*“ (s. 20), který také zmiňuje? Nebo snad něco jiného? Rovněž ale konstatuje, že byla během výzkumu i v pozici „step-in-step-out“, kde je ale problém totožný: kam vstupovala, odkud? Prostě bez jasného vymezení výzkumného tématu a zkoumaného terénu nemá rozprava o výzkumné pozici velkou hodnotu.

Podkapitola o reflexivitě (s. 21 - 22) obecně konstatuje, co reflexivita je a k čemu je dobrá, ale neobsahuje autorčinu reflexi jejího vlastního výzkumu, která je v různé podobě a míře rozprostřená v celé metodologické kapitole. To není špatně – ale pak nerozumím smyslu samostatné podkapitoly. Název další podkapitoly – „*Tvorba reprezentativního vzorku*“ – už sám o sobě prokazuje naprosté nepochopení principu vytváření terénu a vzorku v případě kvalitativního výzkumu, protože ten nikdy neusiluje, ani z povahy věci nemůže, o „reprezentativitu“. I přesto se autorka, soudě dle textu, domnívá, že jejich 10 účastníků výzkumu (s. 23) reprezentuje „*povedomie bratislavčanov*“ (s. 22) nebo možná „*veřejný diskurz*“ (s. 23), což v žádném případě nereprezentuje. Ačkoli autorka tvrdí, že je skupina účastníků výzkumu heterogenní, podle krátkých medailonků se spíše zdá, že se jedná o samé vysokoškolsky vzdělané osoby, z nichž většina se pohybuje v oblasti architektury/designu (včetně zástupce developera, který má k této sféře nepochybně také blízko), a které s velkou pravděpodobností patří k podobné sociální vrstvě (či „poli“, terminologií P. Bourdieu). Výběr účastníků výzkumu navíc neumožňuje směřovat k analýze výzkumného problému tak, jak si jej formulovala. Na obhajobě bych proto ráda od Lenky Hanulové slyšela, jak je to tedy s „reprezentativitou“ vzorku v kvalitativním výzkumu a konkrétně v etnografii. Součástí kapitoly o vzorku by měl být také popis sociálních sítí a médií (nevíme, zda on-line nebo off-line), které byly dle kapitoly 3.9. rovněž analyzovány; jejich soupis, zdůvodnění výběru a přestavení v práci zcela chybí.

Z dalších podkapitol jsem si s lehkými obtížemi vytvářela představu o tom, jak autorka metodologicky postupovala. Velký (etický) problém mám s definicí etiky výzkumu: „*Slovné spojenie „etický výskum“ v mojom ponímaní a porozumení implikuje výskum, ktorý bol robený s ohľadom na morálne hodnoty spoločnosti v ktorej bol publikovaný.*“, s. 29 – může autorka u obhajoby toto vysvětlit? Znamená to, že „západní“ antropolog se může chovat v odlišném

kulturním kontextu zcela bezohledně k místním hodnotám, protože bude publikovat např. v evropském periodiku??

V analytické části (od s. 31) zahlédám zajímavé poznatky, které jsou porůznu roztroušené v textu. Vzbuzují ve mně ale více otázek než uspokojení nad odpověďmi. Text jednotlivých kapitol překotně plyne, jen s obtížemi se mi dařilo vyrozumět, *co konkrétního, specifického, jedinečného* Lenka Hanulová ve svém výzkumu zjistila. Konkrétní, specifické a jedinečné jsou jistě výpovědi aktérů, ovšem jejich *interpretace* je špatně zřetelná. Mnohá tvrzení v této části práce (že je Istropolis vnímán jako ikona/emblém města; že jej někteří obdivují a jiní haní; že nejvíce diskusí o jeho hodnotě probíhalo až v době, kdy byl ohrožen demolicí, nikoli předtím; že je spojován se socialistickou ideologií, a to vede k jeho rozporuplnému vnímání ...) jsou současně i východisky práce a jsou to navíc témata, spojená obecně s tímto typem architektury (tj. se socialistickým brutalismem). Těšila jsem se, že se v analytické části podaří rozkrýt, *jak* například vzniká „emblematicnost“ této stavby (a co to vůbec „emblematicnost“ vlastně znamená), *jak* je utvářena komplexita objektu, *jakými* způsoby se socialistická ideologie (obsahově) promítla do samotné stavby a současných debat o ní, jak jsou rámovány a vedeny *spory o vkus, funkci a interpretaci postavení socialistické moderny* atd. Analýza dat ale nešla do hloubky a navíc se domnívám, že konstrukce terénu/vzorku vlastně ani nalézání odpovědi na tyto otázky (resp. na výzkumný problém) neumožňovala.

Zajímavým poznatkem je spojení debaty o bourání objektu a ne/kulturnosti slovenského národa (kap. 4.4.). V textu se ale mísí analýza dat, osobní komentáře autorky, názory různých autorů novinových článků a teoretické vstupy (které jsou ale využity spíše jako argument než jako analytický nástroj). V celku vlastně jako čtenářka nevím, co chce autorka kapitolou sdělit, co je interpretace poznatků z terénu a co jsou její názory na věc. Zajímavé pro mne je, že v analýze zcela chybí zmínka o takových aktérských perspektivách, které jasnou vazbu „bourání Istropolis = nekulturnost národa“ nevidí, tj. které by nepovažovaly tento objekt za symbol kultury Bratislavy, ba dokonce celého národa (s. 39). Znamená to, že takové hlasy ve veřejném prostoru vůbec nebyly? Že pro všechny „*bratislavčany*“ symbolizoval Istropolis „kulturnost“ jejich národa? Myslím, že tento příklad odkazuje na jeden z velkých problémů analytické části práce: že totiž nereflexivně reprezentuje převážně pohledy expertů (architektů, urbanistů, kunsthistoriků, historiků, designérů aj.), případně angažovaných laiků, a jen velice okrajově jsou v ní přítomny jiné pohledy. (Dívala jsem se, kolikrát autorka v analýze odkazuje na rozhovory s „laiky“ – Zuzana 2x, Branislav 0, David 4x; Martina je designérka, takže tu bych v kontextu tohoto výzkumu za „laickou“ veřejnost označovala jen velice opatrně. Zpracování dalších zdrojů dat je nepřehledné, ale ze seznamu literatury se zdá, že autorka jen minimálně pracovala s médii a sociálními sítěmi, které by byly určeny pro širokou laickou neangažovanou veřejnost.)

Analytická kapitola tedy bohužel nenabízí rozkrýtí výzkumného problému. Práce také nemá závěr. Pokud by jej autorka byla napsala, možná by mohl zmírnit celkový dojem nepřehlednosti textu a nejasnosti jeho poselství. Tento dojem ale ve stávající podobě převládá.

Po přečtení posledních řádků práce jsem se vrátila k větě, kterou Lenka Hanulová formulovala na s. 19 a které mne zaujala: „*Odkrývanie symbolických reprezentácií je z toho dôvodu činnosťou veľmi náročnou, dokonca by som ho nazvala až mentálnym cvičením, pri ktorom*

musí aktér aktívne vynaložiť energiu na formuláciu svojich myšlienok.“ Myslím, že přesně vystihuje podstatu předložené diplomové práce, která je hodně oním „mentálním cvičením“ a podstatně méně antropologickou analýzou, která by vrhla světlo na výzkumný problém práce.

Po formální stránce obsahuje práce gramatické chyby, překlepy, chyby v odkazování (např. zcela chybějící odkaz na Strauss, s. 19), v obsahu chybí stránkování, u obrázků na začátku práce není uveden zdroj. Nepochopila jsem, proč autorka důsledně překládá do slovenštiny nejen názvy knih, ale třeba i citace z literatury, která je psaná v češtině (např. citace z metodologické učebnice Novotná et. al, 2019). Práce by si určitě zasloužila jazykové korektury.

Lenka Hanulová se nepochybně do svého tématu ponořila a věnovala mu hodně času a práce, zpracovala rozsáhlou literaturu a provedla terénní výzkum. Práci tedy doporučuji k obhajobě, ale z výše uvedených důvodů ji navrhuji hodnotit jako **dobrou**.

V Brandýse nad Labem, 24. 1. 2024

Markéta Zandlová